

ASUPRA UNOR ASPECTE ALE UTILIZĂRII CORNULUI DE CERB ÎN FAZA A-B A CULTURII CUCUTENI

Maria DIACONESCU

În reconstituirea modului de viață al comunităților cucuteniene, artefactele descoperite ne permit descifrarea și recompunerea unor aspecte ale existenței cotidiene, a spiritualității dar și a schimbărilor intervenite pe parcursul dezvoltării societății. Aprecierea importanței diverselor categorii de obiecte trebuie făcută în contextul în care au fost folosite, strâns legat de evoluția cultural-cronologică.

Impresionați de frumusețea realizărilor și creativitatea ceramiștilor cucutenieni, arheologii s-au concentrat mai ales asupra acestei categorii de descoperiri, neglijând de multe ori alte aspecte ale culturii materiale ce pot da indicii importante asupra relației om – animal, a evoluției comunităților umane. Analiza uneltelor s-a făcut de cele mai multe ori doar ilustrând piesele cele mai spectaculoase¹. Studiile realizate în ultimul deceniu privitoare la industria materiilor dure animale subliniază complexitatea și importanța acesteia evidențiind existența mai multor categorii de obiecte, surprinzător de diverse: unelte, obiecte de podoabă, recipiente, materii prime, resturi de debitaj².

- 1 S. Marinescu-Bilcu, Al. Bolomey, *Drăgușeni. A Cucutenian Community*, București-Tübingen, 2000, p. 61-89.
- 2 C. Beldiman, *Industria materiilor dure animale în preistoria României. Resurse naturale, comunități umane și tehnologie din paleoliticul superior până în neoliticul timpuriu*, Studii de Preistorie – Supplementum 2, București, 2007, p. 33-74; C. Beldiman, D.-M. Sztancs, *Les objets de parure en matières dures animales de la Culture Cucuteni: le dépôt de Hăbășești, dép. de Iași*, în *Cucuteni 120 ans des recherches. Le temps du bilan* (eds. Gh. Dumitroaia et alii), BMA XVI, Piatra-Neamț, 2005, p. 107-115; D.-M. Sztancs, C. Beldiman, *L'industrie des matières dures animales dans le site appartenant à la culture Cucuteni de Mărgineni, dép. de Bacău*, în *Cucuteni 120 ans des recherches. Le temps du bilan* (eds. Gh. Dumitroaia et alii), BMA XVI, Piatra-Neamț, 2005, p. 285-292.

Una dintre materiile prime în exploatarea căreia meșterii cucutenieni au excelat a fost cornul. Constatând, de-a lungul timpului, că această materie primă poate fi prelucrată destul de ușor și că i se pot specula la superlativ calitățile, tenacii meșteri cucutenieni au confecționat o sumedenie de obiecte menite să le sporească randamentul în activitățile cotidiene. Dintre cele mai cunoscute și frecvent întâlnite tipuri de obiecte realizate din corn amintim: topoare, ciocane, săpăligi, seceri, manșoane, retușoare, teci, mânere, harpoane, târnăcoape, pumnale, pandantive, recipiente. La realizarea acestor artefacte au fost utilizate diferite tehnici de prelucrare specifice, adaptate acestei materii prime: secționarea, decorticarea, evidarea, șlefuirea și lustruirea.

Cercetările arheologice întreprinse în nord-estul României, la Corlăteni³, Trușești⁴, Ștefănești⁵, Roma⁶, Mitoc⁷, Copălău⁸, Drăgușeni⁹, Vorniceni¹⁰, au permis unele observații de ordin general, dar și particular, privitoare la evoluția comunităților cucuteniene în această arie geografică.

În materialul de față ne propunem prezentarea unui număr de trei artefacte, rar atestate între descoperirile eneolitice, diferite ca tipologie și manieră de realizare, piese aparținând industriei materiilor dure animale, descoperite în așezarea Cucuteni A-B de la Vorniceni – *Pod Ibăneasa*. Acestea sunt următoarele:

Căuș (fig. 1/1): Piesa a fost descoperită în Groapa A–B, situată lângă Locuința 8. În această locuință s-au descoperit numeroase unelte și coarne de cerb cu urme de prelucrare, ceea ce ne-a determinat să presupunem existența aici a unui atelier domestic din cadrul așezării.

Recipientul a fost realizat din partea de la bază a unui corn și a servit la turnat și băut lichide. I se pot menționa analogii și în alte așezări aparținând culturii Cucuteni (publicate sub diferite denumiri: recipient, pocal) la Drăgușeni, Izvoare, Mărgineni, Ruseștii Noi și Putinești III – ultimele două în

3 I. Nestor, *Săpăturile de pe șantierul Valea Jijiei (Iași-Botoșani-Doroboi) în anul 1950*, în *SCIV*, II, 1951, 1, p. 51-76.

4 M. Petrescu-Dîmbovița, A. C. Florescu, M. Florescu, *Trușești. Monografie arheologică*, București-Iași, 1999.

5 A. Nițu, P. Șadurschi, *Săpăturile de salvare de la „Stânca Doamnei” (sat Stânca-Ștefănești, județul Botoșani)*, în *Hierasus*, IX, 1994, p. 181-193.

6 D. N. Popovici, C. Buzdugan, I. Alexoiaie, *Așezarea cucuteniană de la „Balta lui Ciobanu”, comuna Roma, județul Botoșani*, în *CA*, 9, 1992, p. 12-28.

7 D. Monah, Șt. Cucos, *Așezările culturii Cucuteni din România*, Iași, 1985, p. 119.

8 M. Diaconescu, *Așezarea cucuteniană de la Răzima-Copalău, din județul Botoșani*, în *Hierasus*, IX, 1994, p. 125-133.

9 A. Crișmaru, *Drăgușeni. Contribuții la o monografie arheologică*, Bacău, 1977; S. Marinescu-Bîlcu, Al. Bolomey, *op. cit.*

10 M. Diaconescu, *La céramique et la plastique cucuténiennes de Vorniceni (dép. de Botoșani)*, în *Cucuteni 120 ans des recherches. Le temps du bilan* (eds. Gh. Dumitroaia et alii), BMA XVI, Piatra-Neamț, 2005, p. 353-367.

Republica Moldova¹¹. La acestea am putea adăuga și piesa de os de la Scânteia, ce are o formă similară celei de la Vorniceni¹². Menționăm că piesa descoperită de noi este cea mai bine păstrată și cea mai mare.

Relativ bine conservat, căușul a fost afectat de trecerea timpului mai ales pe latura sa joasă. În cadrul operațiunilor de restaurare acesta a fost însă reconstituit cu destulă ușurință, după punctele de înălțime maximă, utilizându-se rășină sintetică.

Piesa a fost realizată dintr-un corn maturizat și lepădat natural (știindu-se că acesta aveau o rezistență mai mare).

Privit din exterior, recipientul este ușor asimetric, are formă alungită, atât datorită bazei sale ovale, cât și a celor două ramuri ce au servit pentru conceperea „ciocului” de turnare și a mânerului.

Pentru realizarea sa, cornul a fost tăiat transversal față de ramura principală, planul de secționare trecând și la baza primei ramuri laterale. Folosind datele constitutive naturale ale materiei prime, una dintre ramuri a servit pentru realizarea „ciocului” prin secționarea transversală a ramurii principale, iar semiprofilul ramurii opuse a fost segmentat în vederea realizării mânerului. A fost înlăturată rozeta coroană de la baza cornului, apoi a fost extras miezul spongios, decorticat spre a fi îndepărtate rugozitățile naturale exterioare și șlefuit atât la interior cât și la exterior, lăsându-se neatinsă zona compactă periferică. Obiectul a fost lucrat cu atenție și minuțiozitate astfel încât pe suprafața sa nu se observă urmele de prelucrare cu abraziv. În final, piesa a fost șlefuită la exterior, mânerul păstrând și la interior un ușor lustru de uzură.

A rezultat un recipient cu fundul slab conturat, cu partea centrală albiată în zona de alimentare vascularizată a cornului. Grosimea pereților vasului este variabilă, între 1 și 5 mm, iar fundul vasului are grosimea de cca 7-8 mm.

La fel ca și în cazul recipientului de la Putinești III¹³, obiectul de la Vorniceni a suferit o fisură longitudinală în procesul de subțiere a pereților. Interesant este faptul că meșterul de la Vorniceni a aplicat aceeași soluție tehnică pentru a opri fisurarea obiectului ca și cel de la Putinești, realizând în perete o gaură piezișă de 4×2 mm și o alta cu diametrul de 1 mm la baza vasului, ce se observă doar la exterior. Aici a fost fixată o așchie mărunță, probabil de os, ce se mișcă ușor în lăcașul său. Pe latura joasă a recipientului se observă alte trei fisuri ce

-
- 11 S. Marinescu-Bilcu, Al. Bolomey, *op. cit.*, p. 86, fig. 74/ 1, 2, 3, 4, 5; D. Monah, *Raport preliminar de cercetare arheologică la Mărgineni-Cetățuia*, în *MCA*, XIII, 1979, p. 79-80; D.-M. Sztancs, C. Beldiman, *op. cit.*, p. 285-292; V. I. Marchevici, *Folosirea cornului de cerb în neoliticul Moldovei și a altor teritorii*, în *Revista Arheologică*, 1, 1993, p. 120-123, fig. 1/1, 2; fig. 2/1.
 - 12 *Cucuteni Culture: art and religion/ Kultura cucuteni: sztuka i religia*, coordonator I. Mareș, catalog de expoziție, Suceava, 2009, fig. 196.
 - 13 V. I. Marchevici, *op. cit.*, p. 120-123, fig. 2/1.

converg spre bază. Piesa a suferit deteriorări ulterioare finalizării sale, în cursul utilizării, fapt ce a determinat scoaterea sa din uz.

Dimensiuni: lungimea: 175 mm; lățimea: 60 mm; înălțimea: 80 mm; înălțimea gurii de turnare: 32 mm; lățimea gurii de turnare: 33 mm; lungimea bazei : 75 mm; lățimea bazei: 61 mm.

Obiect de corn (fig.1/2): Piesa este întreagă și a fost descoperită în Locuința 1.

Este realizată din corn de cerb tânăr, din axul longitudinal cu partea de la bază, căreia i-au fost suprimate două raze secundare. În vederea executării piesei, cornului i-a fost înlăturată rozeta coroană. A fost, apoi, secționat circular, perpendicular pe lungime, utilizându-se probabil, mai întâi unelte de silex gen fierăstrău, apoi, sfoară udă și nisip. În continuare a fost înlăturat stratul cortical rugos exterior și eliminată din interior partea spongioasă (probabil cu un sfredel de silex). Printr-o mișcare de rotație s-a realizat o perforație centrală, până aproape de capătul proximal. Șlefuirea exterioară a lăsat urme abrazive, uneori piezișe, de-a lungul întregii piese. După scoaterea sa din mediul de umiditate constantă în care se afla, obiectul s-a fisurat pe lungime.

Din punct de vedere morfologic (contur, secțiune) piesa are un aspect tubular, slab curbat. Unul din capete este deschis, iar celălalt este închis, cu o formă ușor ovalizată. Ea este străbătută în interior de un canal. Are o lungime totală de 175 mm.

Extremitatea proximală – după desprinderea rozetei – a fost fațetată oblic și șlefuită. Capătul acesta al piesei are o grosime cuprinsă între 30-36 mm, iar corpul o grosime de 20-25 mm. Diametrul canalului interior este de aproximativ 6 mm (este posibil ca acesta să-și fi mărit dimensiunile în acțiunea de golire a sa de pământ).

Fără a fi un obiect spectaculos, acest artefact constituie încă un tip de piesă realizată din corn de cerb. Piesa nu-și găsește analogii în descoperirile contemporane. Deși aspectul ei general trimite la un mâner, nu o putem încadra în această categorie din următoarele motive: are o lungime prea mare (ceea ce l-ar fi făcut nepractic) iar canalul interior este prea lung, îngustându-se mult spre capătul proximal. De asemenea, pentru stabilitate și precizie în acțiune, partea spongioasă ar fi trebuit păstrată spre a înfige în ea împungătorul propriu-zis. Este greu de presupus că făuritorii săi ar fi risipit inutil cupru, iar partea ascunsă a împungătorului ar fi fost mai lungă decât partea activă.

Nu excludem posibilitatea ca destinația acesteia să fi fost una de ordin magico-religios¹⁴.

Mâner de împungător (fig.1/3): Obiectul este de mici dimensiuni și a servit, cel mai probabil, drept suport/mâner pentru un împungător de aramă. Are o formă tronconică, cu extremitatea proximală rotunjită. Extremitatea distală

14 Acest punct de vedere este împărtășit și de alți colegi care au examinat piesa.

este spartă din vechime, lipsind probabil aproximativ 10 mm. În ruptura sa se observă lăcașul unui obiect subțire, cu diametrul de 2 mm grosime ce ajunge până aproape de capătul opus, rotunjit.

Este lucrat dintr-o ramură secundară de corn de cerb. Pentru a i se da forma definitivă, a fost șlefuit la exterior și apoi netezit. Pe corpul mânerului se conservă urmele ușoare ale unui obiect tăios, ce l-a zgâriat transversal, ca și lustrul datorat utilizării sale frecvente. Miezul spongios a fost păstrat pentru a putea înfige în el partea activă de cupru. Se observă că partea metalică a împungătorului a fost înfiptă pieziș în mâner, și a ajuns până aproape de capătul rotunjit.

Piesa are următoarele dimensiuni: lungime: 46 mm; grosimea capătului proximal: 17 mm; grosimea capătului distal (ceea ce a mai rămas din el): 14 mm.

*

Ținem să precizăm că în așezarea de la Vorniceni – *Pod Ibăneasa*, atât în locuințe cât și în gropi, pe lângă ceramică, s-a descoperit un număr mare de unelte de os și corn, diferite ca utilitate practică, lucrate cu precizie și finețe. Pe lângă obișnuitele unelte de corn (șăpăligi, brăzdare de plug), menționăm batoane, retușoare, spatule, împungătoare, plantatoare, mânere, instrumente de corn cu urme de culoare/pigmenți utilizate la pictarea vaselor de ceramică, deșeuri de prelucrare, artefacte ce își au analogii și în alte așezări cucuteniene¹⁵.

Analiza materialului faunistic, deosebit de bogat, analizat parțial de către S. Haimovici și A. Ungureanu (2574 de fragmente), oferă date importante asupra speciilor de animale domestice și sălbatice exploatate de către comunitatea din așezarea de la Vorniceni.

Dintre animalele sălbatice frecvența cea mai înaltă o are cerbul – *Cervus elaphus*. Indicele de gracilitate evidențiază un cerb destul de mare comparativ cu exemplarele din alte stațiuni similare, masivele de pădure din acea perioadă

15 R. Vulpe, *Izvoare. Săpăturile din 1936-1948*, București, 1957, fig. 265-267; M. Petrescu-Dîmbovița, *Cucuteni*, București, 1966, fig. 6; M. Petrescu-Dîmbovița, A. C. Florescu, M. Florescu, *op. cit.*, p. 258-262, fig. 159-160; M. Petrescu-Dîmbovița, M.-C. Văleanu, *Cucuteni-Cetățuie. Monografie arheologică*, BMA XIV, Piatra Neamț, 2004, fig. 73-74; A. László, *Cercetări arheologice în așezarea Cucuteni A-B de la Huși*, în *ArhMold*, IV, 1966, p. 7-22, fig. 3; Vl. Dumitrescu, *Hăbășești. Satul neolitic de pe Holm*, București, 1967, fig. 25; V. I. Marchevici, *op. cit.*, p. 120-123, fig. 1-2; V. Chirica, M. Tanasachi, *Un brăzdar de plug din corn de cerb, descoperit la Dolhasca (jud. Suceava)*, în *Suceava*, IV, 1977, fig. 1; A. Crișmaru, *op. cit.*, p. 22-23, fig. 13-15; D. Monah, *op. cit.*, p. 79-80; E. K. Černyš, *Eneolit pravoberejnoi Ukraini i Moldavii*, în *Eneolit SSSR*, 1982, pl. LXXXV; Șt. Cucoș, *Faza B în zona subcarpatică a Moldovei*, BMA VI, Piatra Neamț, 1999, fig. 20-22; S. Marinescu-Bîlcu, Al. Bolomey, *op. cit.*, p. 63-89, fig. 60-62, 74-75; V. Sorochin, *Aspectul regional cucutenian Drăgușeni-Jura*, BMA XI, Piatra Neamț, 2002, p. 88-90, fig. 55, 57-59; D. Boghian, *Comunitățile cucuteniene din bazinul Bablului*, Suceava, 2004, p. 97-99, fig. 57-58.

creând un biotop favorabil acestei specii. Considerăm că așa se și explică marea cantitate de artefacte realizate din corn, fragmentele de coarne de cerb cu urme de utilizare, deșeuri, ori cele cu început de prelucrare – tăieturi, crestături, cioplitiuri, șlefuituri parțiale sau coarnele de cerb brute.

Luând în considerare compoziția faunei și frecvența speciilor, pot fi schițate unele trăsături ale mediului geografic în care erau integrate comunitățile cucuteniene din această zonă. Vânarea cerbului și utilizarea intensă a oaselor și coarnelor lui în cultura Cucuteni, în spațiul din nord-estul României¹⁶, ține de o puternică extindere a pădurii. De altfel, cerbul era foarte răspândit în neolitic pe tot teritoriul României și s-a apreciat că avea dimensiuni mai mari comparativ cu exemplarele din neoliticul Europei centrale¹⁷. Pe drept cuvânt, din acest motiv, neoliticul a mai fost numit și „epoca cerbului”¹⁸.

La finalul materialului nostru, putem afirma, fără teama de a greși, că importanța uneltelor și armelor realizate din materii dure animale a cunoscut o creștere continuă de-a lungul evoluției culturii Cucuteni. Diversificarea acestora a determinat, cu siguranță, o sporire a randamentului diferitelor activități cotidiene în care erau implicate determinând, de ce nu, o îmbunătățire graduală a nivelului de trai.

Gama extrem de variată în care întâlnim aceste artefacte, inovațiile tehnologice pe care le presupuneau realizarea și utilizarea lor, vorbesc de la sine despre înaltul nivel tehnic pe care l-au atins comunitățile cucuteniene asemănător cu cel al comunităților eneolitice contemporane cu care se învecinau și de la care, probabil, au asimilat și unele dintre aceste inovații în cadrul schimburilor pe care le făceau. Diversitatea tipologică și funcțională a uneltelor de corn poate fi proprie doar unei economii complexe cum este și cea cucuteniană. Nu ne îndoim de faptul că viitoarele cercetări sistematice în siturile cucuteniene vor aduce noi date asupra dezvoltării acestui meșteșug ce a evoluat permanent în preistorie.

În ceea ce privește așezarea Cucuteni A-B de la Vorniceni, alături de multe alte aspecte care o individualizează, consistența lotului de artefacte din os și corn, diversitatea tipologică a acestora, starea lor bună de conservare, evidențiază caracterul particular pe care l-a avut, cu siguranță, în cadrul așezărilor contemporane.

16 S. Marinescu-Bilcu, Al. Bolomey, *op. cit.*, p. 63-89, fig. 51-75; S. Haimovici, *Quelques problèmes d'archéozoologie concernant la culture de Cucuteni*, în *La civilisation de Cucuteni en contexte européen* (eds. M. Petrescu-Dîmbovița, N. Ursulescu, D. Monah, V. Chirica), BAI I, Iași, 1987, p. 157-166; A. Ungureanu, *Studiul materialului arheozoologic provenit din așezarea eneolitică de la Vorniceni – Pod Ibăneasa*, în *CCAR, Campania 2001*, București, 2002, p. 337.

17 S. Haimovici, *op. cit.*, 1987, p. 159.

18 O. Necrasov, S. Haimovici, *Contribution a l'étude des cervidés subfossiles et leur distribution géographique au néolithique en Roumanie*, în *AȘUI*, XI, S II, 1963, p. 132.

Résumé

A PROPOS DE CERTAINS ASPECTS DE L'UTILISATION DU BOIS DE CERF PENDANT LA PHASE A-B DE LA CULTURE CUCUTENI

Dans ce article on présente trois pièces en bois de cerf découvertes dans le site archéologique de Vorniceni département de Botoșani, appartenant à la culture Cucuteni, phase A – B. Les pièces sont caractérisées par des valences documentaires et scientifiques, par un bon état de conservation, en observant une évolution des techniques de traitement de cette matière première et la diversification des objets.

Nous pouvons remarquer la continuité et la créativité de ces communautés néolithiques dans la dynamique de la transformation socio-économique de cette période.

Liste des illustrations

Fig. 1. Vorniceni. Pièces en bois e cerf

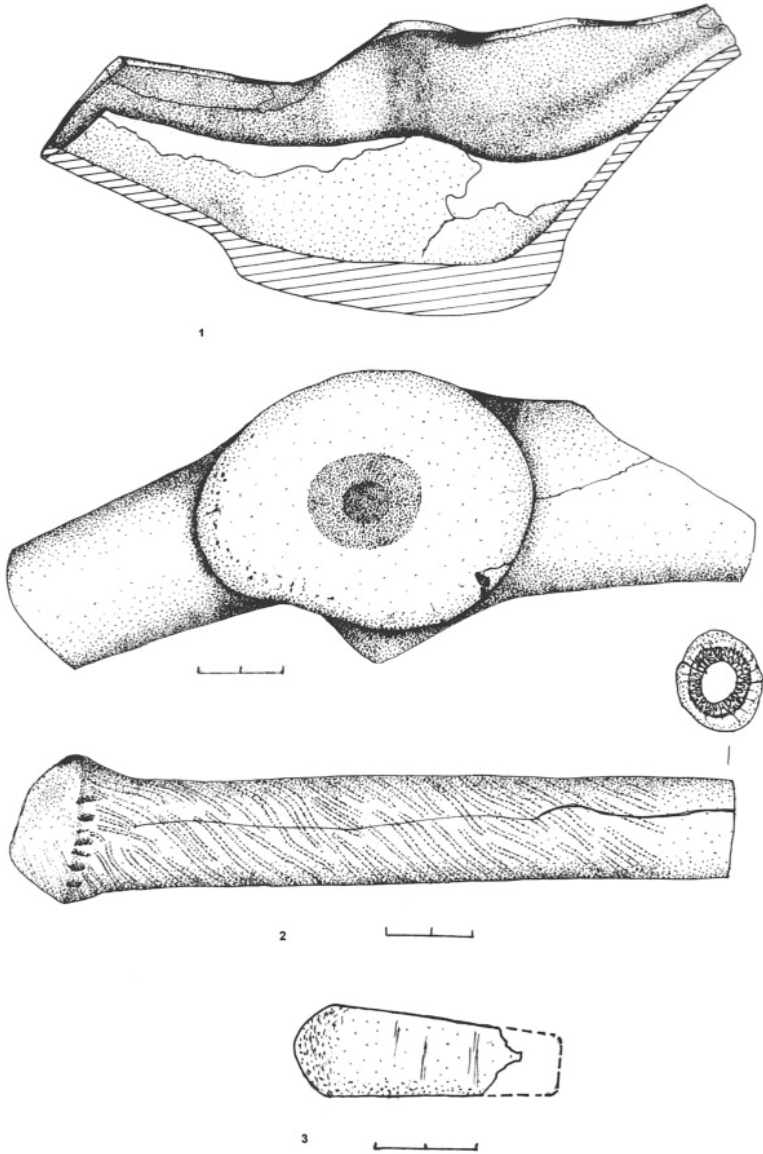

Fig. 1

Vorniceni. Piese din corn